

AHOLINING TIBBIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH: YANGICHA YONDASHUVLAR VA UMUMIY AMALIYOT SHIFOKORI UCHUN YO‘RIQNOMA

Bekmurov Sultonmurod G‘ayrat o‘g‘li

Annotatsiya: Mazkur maqolada aholining tibbiy savodxonligini yuksaltirishning zamonaviy O‘zbekiston sog‘liqni saqlash tizimidagi dolzarbligi, kasalliklarni erta aniqlash va profilaktika qilishdagi o‘rni tahlil qilingan. Umumiy amaliyot shifokorlarining mahalla faollari bilan hamkorlikdagi yangi strategiyalari hamda ularning faoliyatini optimallashtirishga qaratilgan universal qo‘llanma yaratish zarurati asoslab berilgan. Maqola umumiy amaliyot shifokorlari, sog‘liqni saqlash tashkilotchilari va tibbiyot sohasi mutaxassisleri uchun mo‘ljallangan.

Mavzuning dolzarbligi: Erta aniqlash, ro‘yxatga olish va dispanserizatsiya – salomatlik poydevori.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, inson salomatligining 50-55 foizi uning turmush tarziga, ya’ni tibbiy madaniyatiga bog‘liq. Bugungi kunda O‘zbekiston sog‘liqni saqlash tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – kasalliklarni davolashdan ko‘ra, ularning oldini olishga, aholining tibbiy savodxonligini va o‘z salomatligiga bo‘lgan mas’uliyatini oshirishga e’tibor qaratishdir.

Bu jarayonning asosiy uch tayanchi mavjud:

Kasalliklarni erta aniqlash: Yurak-qon tomir kasalliklari, onkologik xastaliklar, qandli diabet kabi yuqumli bo‘lmagan kasalliklar butun dunyoda bo‘lgani kabi mamlakatimizda ham o‘limning asosiy sabablaridan bo‘lib qolmoqda. Ushbu kasalliklarning aksariyati boshlang‘ich bosqichlarda deyarli belgilersiz rivojlanadi. Shu bois, muntazam ravishda o‘tkaziladigan maqsadli skrining dasturlari ("Ona va bola skriningi", onkologik, kardiologik va endokrinologik skrininglar) orqali xavf guruhiga mansub aholi qatlamini aniqlash va kasallikni rivojlanishning ilk davrida tashxislash hayotiy muhim ahamiyatga ega. Erta tashxis davolash samaradorligini bir necha barobar oshiradi va qimmatbaho muolajalarning oldini oladi.

Markazlashgan ro‘yxatga olish: Aniqlangan har bir kasallik va xavf omillari yagona elektron tizim orqali ro‘yxatga olinishi shart. Bu, birinchidan, har bir hudud, mahalla kesimida kasalliklarning aniq statistikasi va epidemiologik xaritasini yaratishga imkon beradi. Ikkinchidan, resurslarni (dori-darmon, mutaxassislar, jihozlar) aniq ehtiyojga qarab taqsimlash imkonini beradi. Uchinchidan esa, har bir bemorning holatini uzoq muddatli kuzatib borish uchun zamin yaratadi.

Zamonaviy dispanserizatsiya: "Dispanserizatsiya" tushunchasi sho‘rolar davridan qolgan formal yondashuvdan voz kechib, yangicha mazmun kasb etishi lozim. Bu – shunchaki hisobot uchun "qog‘oz to‘ldirish" emas, balki aniqlangan surunkali kasalligi bor yoki xavf guruhidagi har bir fuqaro uchun individual salomatlik rejasini tuzish demakdir.

Ushbu rejaga muvofiq, umumiy amaliyot shifokori (UASh) bemorni muntazam ravishda (onlayn yoki jonli) nazorat qilib boradi, kerakli mutaxassislarga o‘z vaqtida yo‘naltiradi va davolash jarayonini muvofiqlashtiradi.

Bu uchlik tizimi faqatgina UASh va tibbiyot muassasasining sa’y-harakatlari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Butun jarayonning muvaffaqiyati bevosita aholining tibbiy savodxonligi va ushbu tadbirlardagi faol ishtirokiga bog‘liq.

Umumiy amaliyot shifokorlari va mahalla faollari hamkorligining yangi strategiyasi

Sog‘liqni saqlashning birlamchi bo‘g‘inini aholiga yanada yaqinlashtirish, "xonadonbay" va "mahallabay" ishlash tamoyillarini amaliyotga tatbiq etishda UASh va mahalla instituti hamkorligidan samaraliroq mexanizm yo‘q. Bu borada quyidagi yangicha strategik yondashuvlarni joriy etish maqsadga muvofiq:

"Salomatlik maktablari"ni jonlantirish: Har bir mahallada tashkil etilishi ko‘zda tutilgan "Salomatlik maktablari" qog‘ozda emas, amalda ishlashi kerak. Buning uchun UASh mahalla faollari (rais, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi) bilan birgalikda oylik va choraklik mavzuviy reja ishlab chiqishi lozim. Masalan: "Gipertoniya bilan yashash", "Qandli diabetda to‘g‘ri ovqatlanish", "Bolalardagi umurtqa pog‘onasi kasalliklari profilaktikasi", "Reproduktiv salomatlik" kabi mavzularda interfaol suhbatlar, savol-javob kechalari va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish.

"Salomatlik posbonlari" guruhini shakllantirish: Har bir mahalladagi ko‘ngilli va faol fuqarolardan "Salomatlik posbonlari" guruhini tuzish mumkin. Ular UAShning eng yaqin ko‘makchilari bo‘lib, o‘z ko‘chalaridagi aholining tibbiy holatidan xabardor bo‘lishadi, yolg‘iz keksa, nogironligi bor shaxslar, homilador ayollar holidan xabar olib, ularni shifokor nazoratiga o‘z vaqtida kelishini ta‘minlaydilar. Shuningdek, ular tibbiy yolg‘on (feyk) ma‘lumotlarga qarshi kurashishda, aholiga to‘g‘ri va ishonchli tibbiy bilimlarni tarqatishda muhim rol o‘ynaydi.

Maqsadli patronaj va mobil diagnostika: "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyili doirasida UASh mahalla faollari bilan birgalikda o‘z hududidagi ijtimoiy himoyaga muhtoj, yotoqdagi bemorlar va xavf guruhidagi aholi ro‘yxatini shakllantirishi kerak. Ana shu ro‘yxat asosida maqsadli patronaj va zamonaviy portativ diagnostika uskunalari (mobil EKG, glukometr, pul’soksimetr) yordamida "xonadonbay" tibbiy ko‘riklarni tashkil etish mumkin. Bu, ayniqsa, chekka hududlarda aholining shifokorga yetib kelishidagi qiyinchiliklarni bartaraf etadi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish: Har bir mahallaning Telegram guruhi yoki kanalida UASh tomonidan "Salomatlik burchagi" ruknini tashkil etish, unda profilaktik tavsiyalar, skrining kunlari haqidagi e‘lonlar va sog‘lom turmush tarziga oid foydali ma‘lumotlarni muntazam joylab borish aholining xabardor bo‘lishining eng tezkor va samarali usulidir. Bu hamkorlik natijasida UASh nafaqat davolovchi shifokor, balki o‘z hududining salomatlik bo‘yicha maslahatchisi, koordinatori va menejeriga aylanadi.

Umumiy amaliyot shifokori uchun universal qo‘llanma – standartlashtirilgan yordam kafolati

UASh faoliyati keng qamrovli bo‘lib, u pediatriyadan tortib geriatriyagacha, terapiyadan tortib jarrohlikning birlamchi belgilarigacha bo‘lgan bilimlarni o‘zida mujassamlashtirishni talab etadi. Har kuni o‘nlab turli xil shikoyatlar bilan murojaat qiluvchi bemorlarga aniq tashxis qo‘yish va to‘g‘ri davolash taktikasini belgilash ulkan mas’uliyatdir.

Afsuski, bugungi kunda har bir UAShning stolida barcha kasalliklar bo‘yicha zamonaviy, xalqaro standartlarga asoslangan, O‘zbekiston sharoitiga moslashtirilgan yagona, ixcham va qulay Universal klinik qo‘llanma mavjud emas. Bunday qo‘llanmaning yaratilishi quyidagi afzalliklarni beradi:

Diagnostika va davolashning standartlashtirilishi: Qo‘llanmada har bir kasallik yoki sindrom bo‘yicha aniq algoritmlar (shikoyatlar, anamnez, obyektiv ko‘rik, minimal va qo‘shimcha tekshiruvlar, tashxis mezonlari) va davolash protokollari (dori-darmonlarning aniq dozalari, muolaja davomiyligi, mutaxassisga yuborish uchun aniq ko‘rsatmalar) aks ettiriladi. Bu shifokorlarning subyektiv xatolarga yo‘l qo‘yishining oldini oladi.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish: Tibbiyot fani doimiy rivojlanishda. Qo‘llanma muntazam ravishda (masalan, har ikki yilda bir marta) xalqaro va mahalliy tadqiqotlar asosida yangilanib borishi kerak. Uning elektron, mobil ilovalari shakli esa shifokorlarga eng so‘nggi ma’lumotlardan tezkor xabardor bo‘lish imkonini beradi.

Vaqt tejamliligi va samaradorlik: Shifokor har bir bemor uchun o‘nlab kitoblar yoki internet manbalarini titkilash o‘rniga, yagona, ishonchli manbadan foydalanib, qisqa vaqt ichida to‘g‘ri qaror qabul qila oladi. Bu bemor bilan muloqot qilish uchun ko‘proq vaqt ajratish imkonini beradi.

Yosh mutaxassislar uchun "yo‘l xaritasi": Institutdan endigina chiqqan yosh shifokorlar uchun bunday qo‘llanma amaliy faoliyatdagi eng yaqin maslahatchi va "ustoz" vazifasini o‘taydi. Ushbu qo‘llanmani yaratishda xalqaro tajribaga (masalan, UpToDate, NICE guidelines, Cochrane Library ma’lumotlar bazalari) tayanish, shu bilan birga, mamlakatimizda keng tarqalgan kasalliklar, mavjud dori vositalari va diagnostika imkoniyatlarini hisobga olish zarur.

XULOSA

Aholining tibbiy savodxonligini oshirish – bu bir martalik aksiya yoki tadbir emas, balki uzluksiz, tizimli va ko‘p qirrali jarayondir. Bunda muvaffaqiyatga erishish uchun quyidagi uch yo‘nalishda kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

Profilaktika va erta diagnostikaga urg‘u: Maqsadli skrining dasturlarini kengaytirish, aholining ularga jalb qilinishining samarali mexanizmlarini yaratish va har bir fuqaroning elektron salomatlik pasportini yuritish orqali kasalliklarni boshlang‘ich bosqichda "tutib olish" tizimini mustahkamlash.

Mahalla va tibbiyot integratsiyasi: Umumiy amaliyot shifokorini mahallaning "salomatlik elchisi"ga aylantirish, "Salomatlik maktablari" va "Salomatlik posbonlari" kabi innovatsion tuzilmalar orqali aholi bilan doimiy va jonli muloqotni yo‘lga qo‘yish.

UASh faoliyatini qo‘llab-quvvatlash: Umumiy amaliyot shifokorlarini zamonaviy, dalillarga asoslangan tibbiyotning eng so‘nggi yutuqlarini o‘zida mujassam etgan universal

klirik qo‘llanma bilan ta‘minlash orqali ularning qaror qabul qilishdagi ishonchini va faoliyati samaradorligini oshirish.

Bu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi nafaqat aholi salomatligi ko‘rsatkichlarining yaxshilanishiga, balki sog‘liqni saqlash tizimiga tushadigan iqtisodiy yukning kamayishiga va natijada millat genofondining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Har bir shifokor, har bir mahalla faoli va har bir fuqaro bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylansagina, biz sog‘lom va farovon jamiyatni qura olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. // Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son.

2. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti. "Yuqumli bo'lmagan kasalliklarning oldini olish va ularga qarshi kurashish bo'yicha global harakatlar rejasi 2013-2030". Jeneva: JSST, 2013.

3. Karimova F.R., Alimov A.V. "Birlamchi tibbiy-sanitariya yordami tizimida aholining tibbiy madaniyatini yuksaltirishning zamonaviy jihatlari". // "Tibbiyotdagi yangi kun" jurnali. – Toshkent, 2023. – № 4 (52). – B. 112-118.

4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining rasmiy veb-sayti. "Aholi salomatligi ko‘rsatkichlari va profilaktik tibbiyot" bo‘limi materiallari. [Elektron manba]. Kirish manzili: <https://ssv.uz/uz/>

5. Lalonde, M. "A new perspective on the health of Canadians." Government of Canada, 1974. (Inson salomatligiga turmush tarzi ta'siri haqidagi klassik konsepsiya keltirilgan manba).

6. Ismailov Sh.I., Xasanov U.S. "Umumiy amaliyot shifokori faoliyatida mahallabay ishlash tizimini joriy etish samaradorligi". // O‘zbekiston tibbiyot jurnali. – Toshkent, 2022. – №3. – B. 65-70